

Трофименко О. О.,
асpirант кафедри цивільно-правових дисциплін
Харківського національного університету імені В. Н. Каразіна,
помічник адвоката
Адвокатського об'єднання «Колегія адвокатів України»

ЦІВІЛЬНО-ПРАВОВІ ФОРМИ ЗВЕРНЕННЯ СТЯГНЕННЯ НА МАЙНОВІ ПРАВА ІНТЕЛЕКТУАЛЬНОЇ ВЛАСНОСТІ БОРЖНИКА ТА ЇХ ПРАВОВІ НАСЛІДКИ

Анотація. У статті висвітлено питання щодо можливих форм звернення стягнення на майнові права інтелектуальної власності. З'ясовано, які нормативно-правові акти регулюють ці питання та які форми існують.

Ключові слова: форми звернення стягнення, договір застави, майнові права інтелектуальної власності, оцінка, публічні торги, примусова ліцензія.

Постановка проблеми. Перед сучасною науковою та практикою постає питання: як же саме накласти стягнення на майнові права інтелектуальної власності. Адже щодо накладення стягнення на нерухоме майно існує окремі норми спеціального закону, а саме розділ V Закону України «Про іпотеку» від 05.06.2003 № 898–IV (далі по тексту – ЗУ «Про іпотеку») [1]. У свою чергу, звернення стягнення на рухоме майно, саме до якого відносяться майнові права інтелектуальної власності, регулюється законом України «Про заставу» від 2 жовтня 1992 р. № 2654–XII (далі по тексту – «Про заставу») [2] та розділом IV Закону України «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень» від 18.11.2003 № 1255–IV IV (далі по тексту – ЗУ «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень») [3], які не мають у своєму змісті жодної спеціальної норми щодо об'єктів права інтелектуальної власності. У результаті ніде чітко не зазначено цівільно-правові форми звернення стягнення на майнові права інтелектуальної власності, що спричиняє труднощі при реалізації такого предмета застави в разі не виконання боржником основного зобов'язання.

Дослідженнями в обраному напрямку серед українських науковців займаються С. Нижний, О. Тверезенко, А. Грищенко, Ю. Рудченко, В. Дмитришин, у Російській Федерації – В. Кастальський, О. Рукавова, В. Євдокимов, С. Ястребов, О. Крушина, С. Медведев. Проте ці дослідження не привели до продуктивного рішення, яке б стало основою внесення змін до законодавства, що регулює механізм звернення стягнення на майнові права інтелектуальної власності.

Мета статті – розглянути питання щодо можливих форм звернення стягнення на майнові права інтелектуальної власності; з'ясувати, які нормативно-правові акти регулюють ці питання та які форми існують.

Виклад основного матеріалу дослідження. Право застави не тільки забезпечує виконання основного зобов'язання, а й визначає можливі способи здійснення заставодержателем захисту його прав та інтересів в основному зобов'язанні [4].

Розглядаючи такі питання, необхідно враховувати як визначені ч. 2 ст. 16 Цивільного кодексу України [5] (далі по тексту – ЦК України) способи захисту судом цивільних прав та інтересів, так і норми параграфа 6 гл. 49 ЦК України («Про заставу») та законів України «Про заставу» і ЗУ «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень», якими встановлено

особливості звернення стягнення на предмет застави та задоволення за рахунок його вартості вимог заставодержателя.

У судовій практиці питання з приводу можливості задоволення вимог кредитора про звернення стягнення на предмет застави виявилися чи не найскладнішими. Зокрема, аналіз позовних заяв свідчить про те, що при зверненні до суду з позовом кредитори обмежуються лише вимогою звернути стягнення на предмет застави без вимоги стягнути відповідну суму заборгованості [4].

Перш ніж вирішувати питання про стягнення, необхідно встановити факт невиконання або неналежного виконання основного зобов'язання. Лише за цієї умови заставодержатель має право звернути стягнення на предмет застави.

Отже, після встановлення факту невиконання основного зобов'язання відповідно до ст. 27 ЗУ «Про забезпечення вимог кредиторів та реєстрацію обтяжень» обтяжуваць, який має намір звернути стягнення на предмет забезпечувального обтяження в позасудовому порядку, зобов'язаний надіслати боржнику та іншим обтяжувачам, на користь яких встановлено зареєстроване обтяження, письмове повідомлення про порушення забезпеченого обтяження зобов'язання. Повідомлення надсилається одночасно з реєстрацією в Державному реєстрі відомостей про звернення стягнення на предмет забезпечувального обтяження.

Вважаємо доцільним ввести наступне письмове повідомлення про порушення забезпеченого обтяження зобов'язання і при судовому порядку.

У повідомленні необхідно зазначити:

1) повне найменування і поштові реквізити заставодателя та заставодержателя; дата і номер відповіді; дата і номер вимоги про усунення порушення, на яку дається відповідь;

2) стислий зміст порушених зобов'язань – обставини, на підставі яких пред'явлено вимогу; докази, що підтверджують ці обставини; посилання на відповідні нормативні акти;

3) вимога про виконання порушенного зобов'язання;

4) сума вимоги та її розрахунок, якщо вимога підлягає грошовій оцінці; платіжні реквізити заявитика вимоги;

5) перелік документів, що додаються до вимоги, а також інших доказів.

При написані такого повідомлення необхідно дотримуватися вимог ст. 6 Господарського процесуального кодексу України [6] та ст. 35 ЗУ «Про іпотеку». Таке повідомлення повинно бути направлено заставодателю не менш ніж у тридцятиденний строк, тобто на розгляд письмової вимоги про усунення порушення в заставодателя повинно бути тридцять днів з моменту його отримання. Цей час необхідно надавати заставодателю перш за все для того, щоб у нього була можливість усунути підстави виникнення порушення основного зобов'язання, що спричиняє стягнення заставленого майна.

З одного боку, таке повідомлення здійснить додатковий психологічний вплив на заставодателя, що може його підштовхну-

ти до виконання основного зобов'язання¹, а для заставодержателя це дасть можливість швидше і дешевше задовільнити свої порушені права.

Іншим способом досудового врегулювання спору необхідно було б зазначити здійснення виконавчого напису нотаріуса, проте для цього необхідно буде внести деякі зміни до закону України «Про нотаріат» від 02.09.1993 № 3425-ХІІІ (далі по тексту – ЗУ «Про нотаріат») [7]. Адже відповідно до ч. 1 ст. 87 Закону України «Про нотаріат» та ст. 18 ЦК України виконавчі написи вчиняються на документах, що встановлюють заборгованість (нотаріально посвідчені угоди, опротестований вексель тощо). Таким чином, нотаріально посвідчений договір застави не є нотаріально посвідченим борговим документом. Договір застави є лише договором про забезпечення належного виконання договірних зобов'язань.

Якщо ж врегулювати спор у досудовому порядку не вдалося, то воно може бути вирішено таким чином:

- 1) у судовому порядку, шляхом подання позову до суду;
- 2) третейським судом, у разі зазначення цього третейського застереження в основному договорі та договорі застави.

Це загальний порядок, разом з тим об'єкти права інтелектуальної власності мають свої особливості. Яка ж специфіка при зверненні стягнення майнових прав інтелектуальної власності?

Питання можуть виникнути щодо оцінки майна, адже ринок об'єктів прав інтелектуальної власності є дуже динамічним, що може привести як до великого подорожчання, так і до знецінення такого майна.

В одних випадках за ціну вимоги може братися початкова вартість, що зазначена в договорі, в інших – встановлена вартість предмета застави на час розгляду пред'явлення вимоги. Так, відповідно до Постанови пленуму Вищого спеціалізованого суду України з розгляду цивільних і кримінальних справ «Про практику застосування судами законодавства при вирішенні спорів, що виникають із кредитних правовідносин» від 30.03.2012 № 5 [8], вирішуючи ці питання, суди мають виходити з того, що ціна предмета застави встановлюється в самому договорі. Якщо при розгляді справи сторони з такою оцінкою погоджуються, то в суді немає підстав її не брати до уваги, оскільки вона є умовою договору. Якщо між сторонами виникає спір щодо такої оцінки, то залежно від того, яка сторона її оспорює, вона зобов'язана за змістом ч. 3 ст. 10 ЦПК довести інший його розмір, зокрема подати клопотання про призначення та проведення відповідної судової експертизи².

По-друге, у законодавстві України відсутня можливість здійснити передачу майнових прав інтелектуальної власності на підставі виконавчого напису нотаріуса або рішення суду: якщо заставодержатель вирішить залишити за собою майнові права інтелектуальної власності на предмет застави, а ця можливість буде відображенна в договорі застави майнових прав інтелектуальної власності з чітко прописаною процедурою дій для виконавця, то після здійснення виконавчого напису нотаріуса або набрання законної сили рішення суду державний виконавець винесе постанову, в якій зобов'яже Державне підприємство «Український інститут промислової власності» зареєструвати передання прав на майнові права інтелектуальної власності на підставі і в межах договору застави. Проте це видається неможливим для робітників ДП «Український

інститут промислової власності», бо відповідно до інструкцій (Наказ МОН України «Про затвердження Інструкції про подання, розгляд, публікацію та внесення до реєстру відомостей про передачу права власності на винахід (корисну модель) та видачу ліцензії на використання винаходу (корисної моделі)» від 16.07.2001 № 521[12]; Наказ МОН України «Про затвердження Інструкції про подання, розгляд, публікацію та внесення до реєстру відомостей про передачу права власності на знак для товарів і послуг та видачу ліцензії на використання знака (міжнародного знака) для товарів і послуг» від 03.08.2001 № 576 [13]; Інструкція Держпатенту України «Інструкція про розгляд та реєстрацію договору про передачу права власності на промисловий зразок та ліцензійного договору на використання промислового зразка» від 06.06.1995 № 89 [14] та інші) передача майнових прав інтелектуальної власності здійснюється лише на підставі письмового договору про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності, який підписаний обома сторонами. Отже, ці положення нормативних актів обмежують права особи щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності.

Відповідно до ст. 1107 ЦК України передбачено, що передача майнових прав інтелектуальної власності може здійснюватися на підставі таких видів договорів: ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності; ліцензійний договір; договір про створення за замовленням і використання об'єкта права інтелектуальної власності; договір про передання виключних майнових прав інтелектуальної власності; інший договір щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності. Саме до інших договорів щодо розпорядження майновими правами інтелектуальної власності можна було віднести договір застави майнових прав інтелектуальної власності. Для цього в пункті 1.1 перелічених вище Інструкцій про передачу майнових прав інтелектуальної власності необхідно прописати, що передача майнових прав інтелектуальної власності відбувається на підставі договорів, зазначених у ст. 1107 ЦК України. Ці зміни призведуть до розширення прав заставодержателя та урегулюють можливість передачі майнових прав інтелектуальної власності в разі невиконання основного зобов'язання.

Законодавством України передбачено ще один спосіб розпорядження майновими правами інтелектуальної власності – це примусова ліцензія. Ця можливість закріплена ст. 30 Закону України «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі» від 15.12.1993 № 3687-ХІІІ [15]. Підставою видачі такої ліцензії є така: якщо винахід (корисна модель), крім секретного винаходу (корисної моделі), не використовується або недостатньо використовується в Україні протягом трьох років, починаючи від дня публікації відомостей про видачу патенту або від дня, коли використання винаходу (корисної моделі) було припинено, то будь-яка особа, яка має бажання і виявляє готовність використовувати винахід (корисну модель), у разі відмови власника прав від укладання ліцензійного договору може звернутися до суду із заявою про надання її дозволу на використання винаходу (корисної моделі).

Підтвердженням дієвості цієї норми на практиці слугує Постанова Вищого господарського суду України від 16.03.2010 № 20/173 [16]. Так, Ніппон Сода Ко., Лтд (Nippon Soda Co., Ltd;

¹ У претензії необхідно зазначити, що судові витрати та витрати на правову допомогу відшкодовує переможена сторона спору. Такі витрати інколи можуть бути більше за суму зобов'язання.

² Наприклад, методику оцінки, при визначенні вартості знака для товарів та послуг, запатентувало агентство Young and Rubicam, в якій враховуються такі критерії: диференціація, відповідність запитам споживачів, достойнства або значущість марки, популярність, поінформованість, переваги [9].

Проте методику оцінки вартості інтелектуальної власності розробляється для відповідного об'єкта під конкретного замовника, оскільки потреба у такій оцінці виникає, як правило, у зв'язку з відображенням відповідних виключних або невиключних прав [10]. В Україні при здійсненні оцінки майна необхідно обов'язково дотримуватися норм Закону України «Про оцінку майна, майнових прав та професійну оціночну діяльність в Україні» від 12.07.2001 № 2658-III [11].

далі – Компанія) звернулася з позовом про визнання недійсним патенту України на корисну модель № 22118 та припинення порушення прав власника патенту на винахід до Товариства з обмеженою відповідальністю «Компанія «Укравіт». Суд задовільнив вимоги позивача. Суд брав до уваги правове значення чинного патенту та неправомірність використання винаходу без дозволу його власника, встановивши залежність патенту України № 22118 на корисну модель від патенту України № 27285 на винахід та відсутність передбачених законом підстав для видачі примусової ліцензії (через тотожність мети призначення об'єктів і відсутність доказів наявності в корисній моделі відповідача значних техніко-економічних переваг перед винаходом позивача), дійшов обґрунтованого висновку щодо порушення прав Компанії внаслідок видачі патенту України на корисну модель № 22118 та правомірно визнав зазначений патент недійсним повністю на підставі пункту «г» ч. 1 ст. 33 Закону № 3687.

Ще одним прикладом нормативного закріплення примусової ліцензії за законодавством України є примусова ліцензія на використання сорту рослин. Відповідно до ч. 2 Постанови КМ України «Про затвердження Порядку видачі примусової ліцензії на використання сорту рослин» від 29.01.2003 № 121 примусова ліцензія видається на період до чотирьох років (у межах строку дії патенту) з мотивів надзвичайної суспільній необхідності та за умови введення воєнного чи надзвичайного стану з виплатою відповідної компенсації володільцю патенту на сорт. При цьому Державетфіослужба може вимагати від володільця патенту на сорт надати на приднятіх фінансових умовах у розпорядження ліцензіата матеріал для розмноження сорту в обсягах, достатніх для належного здійснення прав, наданих примусовою ліцензією [17].

Так, хоча законодавством багатьох країн передбачені положення щодо видачі примусових ліцензій, практика показує, що цей механізм застосовують досить рідко. Разом із тим деякі країни все ж звертаються до інституту примусових ліцензій. Так, у березні 2012 року Індія дозволила місцевому виробнику генетичних лікарських засобів Natco PharmaLtd. розпочати виробництво та продаж препарату, призначеного для лікування раку нирок та печінки, відомого під брендовою назвою Nexavar, патентні права на який належать компанії Bayer [18].

Вважаємо за доцільне ввести аналог такої примусової ліцензії і в разі невиконання основного зобов'язання боржником, на забезпечення якого було укладено договір застави майнових прав інтелектуальної власності.

Так, у ст. 1241 Цивільного кодексу Російської Федерації закріплено, що переход виключного права на результат інтелектуальної діяльності або на засіб індивідуалізації до іншої особи без укладання договору з правовласником допускається у випадках і на підставах, які встановлені законом, у тому числі в порядку універсального правонаступництва (успадкування, реорганізація юридичної особи) та при зверненні стягнення на майно правовласника [19].

Ст. 1239 Цивільного кодексу Російської Федерації зазначає, що у випадках, передбачених цим Кодексом, суд може на вимогу зацікавленої особи приняти рішення про надання цій особі на зазначених у рішенні суду умовах права використання результату інтелектуальної діяльності, виключне право на який належить іншій особі (примусова ліцензія) [19].

Для того, щоб це положення запрацювало в Україні, необхідно внести зміни до ст. 1108 ЦК України, а саме до визначення ліцензії, викласти ч. 1 ст. 1108 ЦК України в такій редакції: «Особа, яка має виключне право дозволяти використання об'єкта права інтелектуальної власності (ліцензіар), може або зобов'язана надати іншій особі (ліцензіату) письмове повнова-

ження, яке надає їй право на використання цього об'єкта в певній обмежений сфері (ліцензія на використання об'єкта права інтелектуальної власності)»

Що стосується договорів, то не поодинокими є випадки в судовій практиці, коли договори вважаються укладеними на підставі рішення суду. Прикладом може слугувати рішення Апеляційного суду Львівської області по справі № 463/295/14 про визнання договору укладеним та стягнення заборгованості [20]. У цьому випадку відповідач ухилявся від укладення та підписання договору, хоча фактично був учасником правовідносин, які випливають із договору. У результаті позивач звернувся до суду з вимогою про визнання договору укладеним.

Вважаємо доцільним застосувати таку аналогію і у визначені укладення договору передачі майнових прав інтелектуальної власності на підставі рішення суду або виконавчого напису нотаріуса в разі невиконання основного зобов'язання. Для цього необхідно внести зміни до Інструкції щодо передачі майнових прав інтелектуальної власності в пункті щодо обов'язкового підпису договору сторонами.

Протиріччя також прослідковуються і в ч. 7, 8 та 9 ст. 16 Закону України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15.12.1993 № 3689–ХІІ [21]. Так, у ч. 7 ст. 16 передбачається можливість власника свідоцтва передавати будь-якій особі право власності на знак повністю або відносно частини зазначених у свідоцтві товарів і послуг на підставі договору. Ця частина ст. 16 не встановлює обмежень до виду договору. Проте ч. 8 та 9 ст. 16 говорить про можливість передачі прав на знак лише на підставі договору про передачу права власності на знак і ліцензійного договору, які вважаються дійсними, якщо вони укладені в письмовій формі і підписані сторонами.

Ч. 4 ст. 20 Закону України «Про охорону прав на промислові зразки» від 15.12.1993 № 3688–ХІІ [22] зазначає, що власник патенту може передавати на підставі договору право власності на промисловий зразок будь-якій особі, яка стає правонаступником власника патенту. Однак ч. 6 ст. 20 передбачає, що лише такі договори, як договір про передачу права власності на промисловий зразок і ліцензійний договір, які вважаються дійсними, якщо вони укладені в письмовій формі і підписані сторонами, є підставою для передачі права власності на промисловий зразок.

Теж саме можна прослідкувати, порівнявши ч. 6 та 8 ст. 28 ЗУ «Про охорону прав на винаходи і корисні моделі». Ці положення створюють такі ж штучні перепони у визнанні можливою передачу майнових прав інтелектуальної власності на винахід та корисну модель на підставі інших договорів, окрім договору про передачу права власності на промисловий зразок і ліцензійного договору.

Щоб уникнути колізію перелічених вище нормативно-правових актів, необхідно виключити зі статей таке положення: «Договір про передачу права власності на об'єкт права інтелектуальної власності і ліцензійний договір вважаються дійсними, якщо вони укладені в письмовій формі і підписані сторонами», адже це є обмеженням прав обох сторін щодо передачі прав на об'єкт права інтелектуальної власності.

Висновки. Підсумовуючи вищевказане, можна зазначити, що на сьогодні єдиним дієвим шляхом звернення стягнення на майнові права інтелектуальної власності за договором застави в разі невиконання основного зобов'язання є договір про передачу майнових прав інтелектуальної власності або ліцензійний договір, які обов'язково повинні бути укладені в письмовій формі та підписані обома сторонами.

Навіть при передачі майнових прав інтелектуальної власності з прилюдних торгів відповідно до Постанови КМ України

- № 121 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/121-2003-%D0%BF/parao12#o12>.
18. Сінчкіна Л., Батова В. «Примусові ліцензії на використання запатентованих винаходів, що стосуються лікарського засобу» [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://the-medical-practice.com/articles/forced-licensing>.
19. Кодекс Российской Федерации от 18.12.2006 № 230-ФЗ. Гражданский кодекс Российской Федерации. Часть четвертая [Электронный ресурс]. – Режим доступа : http://base.garant.ru/10164072/70/#block_40069.
20. Рішення Апеляційного суду Львівської області по справі № 463/295/14 про визнання договору укладеним та стягнення заборгованості [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://pravoscope.com/act-rishennya-463-295-14-nitkevich-a-v-24-06-2014-spori-shho-vinikayut-iz-dogovoriv-s>.
21. Закон України «Про охорону прав на знаки для товарів і послуг» від 15.12.1993 № 3689–XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3689-12/print1389897776396182>.
22. Закон України «Про охорону прав на промислові зразки» від 15.12.1993 № 3688–XII [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/3688-12>.
23. Постанова КМ України «Про затвердження Положення про порядок проведення аукціонів (публічних торгів) з реалізації заставленого майна» від 22.12.1997 № 1448 [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/1448-97-%D0%BF>.
24. Постанова Верховного Суду України від 15 листопада 2010 р.
25. (витяг) [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.scourt.gov.ua/clients/vsu/vsu.nsf/documents/52E3DA86A42026A4C2257AF4003C48ED?OpenDocument>.
26. Лихачький Д. Ю. Загальний порядок звернення стягнення на майно боржника [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://www.minjust.gov.ua/6809>.
27. Оцінка прав на об'єкти інтелектуальної власності / Тематична збірка [Електронний ресурс]. – Режим доступу : <http://intellect21.cdu.edu.ua/wp-content/uploads/2011/12/%D0%A6%D0%B8%D0%B1%D1%83%D0%BB%D1%8C%D0%BE%D0%B2%20%D0%9F%D0%9C.%20%D0%9E%D1%86%D1%96%D0%BD%D0%BA%D0%B0%20%D0%BF%D1%80%D0%B0%D0%BD%D0%20%D0%BD%D0%B0%20%D0%BE%D0%B1%D1%94%D0%BA%D1%82%D0%B8%20%D1%96%D0%BD%D1%82%D0%B5%D0%BB%D0%BD%D0%8C%D0%BD%D0%BE%D1%97%20%D0%BB%D0%BD%D0%8C%D0%BD%D0%81%D0%BD%D0%BE%D1%81%D1%82%D1%96.pdf>.

Трофименко О. О. Граждансько-правові форми обращення взыскания на имущественные права интеллектуальной собственности должника и их правовые последствия

Аннотация. В статье освещены вопросы относительно возможных форм обращения взыскания на имущественные права интеллектуальной собственности. Выяснено, какие нормативно-правовые акты регулируют эти вопросы и какие формы существуют.

Ключевые слова: формы обращения взыскания, договор залога, имущественные права интеллектуальной собственности, оценка, публичные торги, принудительная лицензия.

Trofymenko O. Civil legal forms of foreclosure on debtor's property rights of intellectual property and their legal consequences

Summary. The article highlights the issue of possible forms of foreclosure on property rights of intellectual property. It was found what kind of legal acts regulates these issues and what kind of forms exist.

Key words: forms of foreclosure, pledge contract, property rights of intellectual property, evaluation, public auction, compulsory license.